

SkantzenTidningen

Nr 10, hösten 2005

Svedviberg
-99

www.svedviberg.se

SkantzenTidningen

*Medlemstidning för
Svedvi-Berg Hembygdsförening*

Nr 10, hösten 2005

Svedvi-Berg Hembygdsförening
Kanalmuseet Skantzen
734 40 Hallstahammar
Tel. 0220-174 09
Fax. 0220-148 35
E-post:
kanalmuseet@swipnet.se
info@svedviberg.se

Hemsida: www.svedviberg.se

REDAKTION:

Ansvarig utgivare

David Lunde

Antracitvägen 12
734 37 Hallstahammar
Tel. 0220-127 87

E-post: david.lunde@swipnet.se

Inger Eriksson

Föreningsgatan 2A
734 35 Hallstahammar
Tel. 0220-161 02

Anders H Pers

Fjällsta 30A
734 92 Hallstahammar
0220-175 65

STYRELSE

Christina Holsten ordförande
Anders H Pers vice ordförande
Birgitta Andersson kassör
Margaretha Juhlin sekreterare
Inger Eriksson vice sekreterare
Göran Vestman
Ann Fröjdman

SUPPLEANTER

Gösta Lundblad
Daniel Sköld
Gunnel Ekvall
Gunnel Nordkvist
Barbro Sonesson
David Lunde
Tage Fröjdman

ORD FRÅN ORDFÖRANDE

SOMMAREN HAR GÅTT lika fort som den brukar göra och nu är det höst, även om man inte kan tro det då solen och värmen håller i sig. Vart tog tiden vägen, vad blev det av den och oss? Blir vi bara äldre och äldre eller blir vi som frukten mognare och mjukare mot hösten? Då vi tittar på vårt arbete i hembygdens tjänst känns det som om alla jobbar på med samma glöd som i unga dar. Ett hembygdsarbete blir aldrig förlegat utan är alltid lika aktuellt även om tiden förändras och vi med den. Glädjande för i år är arrangemanget "Ung kulturnatt" då gräsmattan och ladorna fylldes av ungdomar och den nya kulturens yttringar. Så låt oss arbeta och hoppas på förnyring i leden. Det finns ett ordstäv som säger "Ett hjärta som älskar är alltid ungt" –och om ni alla känner med era unga hjärtan (strunta i spegeln) för föreningen så finns det gott hopp för framtiden. Vi ses i höst under kulturvandringar, kväll i bagarstugan med skrönor, kulturveckornas invigning och så gammeldags jul.

Tack till alla för ert stöd.

Ordförande Christina

FRÅN REDAKTIONEN

SÅ HAR VI KOMMIT FRAM till den tionde utgåvan av SkantzenTidningen. Vi har hela tiden haft ambitionen att många, medlemmar och andra, ska medverka för att tidningen ska ha ett bra och blandat innehåll. Trots pålysningar har inte alltid bidragen strömmat in i den mängd vi önskat, därför är det med stor glädje och stolthet vi presenterar ett nummer med nästan bara nya skribenter.

Fortsätt gärna skriva. Den bok med skildringar av kvinnors arbetsliv i Hallstahammar som nyligen givits ut av föreningen kanske också kan inspirera någon till att sätta sina minnen på pränt.

Redaktionen

TUNGTRANSPORT

"TUNGTRANSPORT" VAR TITELN PÅ EN ARTIKEL i tidningen Tunga Magasinet nr 3/2003. Vad som avsågs var transporter av tunga maskiner och maskindelar på väg. Artikeln, och även tidningen i sig var skriven för, och riktade sig till lastbilsfolk. Eftersom första delen av nämnda artikel berör Hallstahammar, har det framkommit önskemål om en version för SkantzenTidningen. En kraftigt omarbetad och avkortad del följer här. Dessutom har ett tillägg gjorts om saker och omständigheter som inte var kända när den ursprungliga artikeln skrevs.

En artikel i Västmanlands Folkblad av den 8:e januari 1935: "**En märklig transport Surahammar-Västerås.**" Asea är ju ett företag vars tillverkningar definitivt är av den tyngre sorten. Nu höll man på att bygga tre generatorer för det stora kraftverket i Imatra, sannolikt Finlands största vattenkraftverk då. Generatorernas rotorringar göts vid Surahammars Bruk, och de vägde vardera 20600 kg. Diametern var 6,5 meter. Vikten imponerar väl inte direkt på dagens chaufförer, men betänk att det här var 1935, och de vägforhållanden som rådde då, och den tidens lastbilar. Från Surahammar valde man, inte "stora vägen", nuvarande väg 252, utan den s.k. lilla vägen via Olberga. (Dagens väg 66 var inte ens påtänkt!) Kanhända var det svängbron över Strömsholms Kanal som avskräckte. "Lilla vägen" är ännu idag synnerligen smal och krokig. Föga överraskande upplyser artikeln att det gick i diket efter bara en kort sträcka. Men efter tre kvarts arbete med domkrafter var man igång igen. Processionen bestod av en väghyvel, specialbyggd transportvagn som dras av tre kraftiga lastautomobiler. Personal förutom transportledare Hellman, tre chaufförer en förman och tre arbetare. Besvärligaste passage beräknades viadukten i Hallstahammar bli, men denna ämnar man förstärka med tjocka plankor. Vägarna fick partiellt avlysas helt för biltrafik. Det beräknades att man skulle klara jobbet på en dag. Resterande ringar hämtades de närmaste dagarna. Rutinerna förbättrades väl för varje resa. Ringarna skulle bearbetas i Aseas verkstäder, och så småningom sändas sjövägen till Finland.

Så långt artikeln i Tunga Magasinet.

*Rotorringen passerar Hallstahammar.
Fotot taget från taket på sportaffären.
(Bild från ASEAs tidning)*

Denna artikel var publicerad i Tunga Magasinet nr 3 2003. Den baserades till stor del på material ur dagstidningar, samt en del material i Aseas arkiv, och även på egna anteckningar om fordon som var aktuella i sammanhanget. Efter att artikeln gått i tryck och Tunga Magasinet även hunnit läggas ner, kom mer material fram som borde ha funnits med. Det kommer här, och behandlar delvis tiden "före och efter". Redan när sådana här maskiner fortfarande bara fanns på ritbordet, måste man ta med i beräkningarna om och hur pjäserna skulle kunna transporteras från tillverkning till montering. Beträffande rotorringarna till kraftverket i Imatra, började problemen redan vid gjuteriet i Surahammar, hur skulle de fraktas till Aseas verkstäder i Västerås. I princip fanns ju sjöväg, (Strömsholms Kanal), ända från industriområdet i Surahammar nästan fram till Aseaområdet vid nuvarande Kungsängsgatan i Västerås. Dessutom fanns alternativen järnvägstransport eller landsvägstransport.

När man började fingranska de tre alternativen föll sjötransporten bort först:

"då transporten emellertid måste ske vintertid., var den möjligheten utesluten. Trafiken på kanalen uppehålls nämligen ej denna tid på året. Men även om transporten förlagts till en tid av året då kanalen ej var frusen, hade stora svårigheter måst övervinnas Slussarna är nämligen så smala, att ringarna ej kunnat läggas tvärs över pråmarna utan fått ställas snett, eventuellt rakt upp och ned. Detta lastningsätt hade blivit riskabelt. Någon kran att utföra denna lastning med i Surahammar fanns dessutom ej".

Järnvägsalternativet var inte heller helt lyckat, den aktuella sträckan Surahammar-

Kolbäck-Västerås mallades, och den visade sig innehålla flera passager med begränsad lastprofil. Någon specialvagn fanns inte tillgänglig. (Varför alternativet via Ramnäs och Tillberga inte tycks ha övervägts, framgår ej.) Alltså återstod vägtransport. Broarna över Strömsholms Kanal och Kolbäckån var för svaga, så "stora" vägen på västra sidan av ån kunde man glömma. Det vi kallar lilla vägen över Olberga och Ålsätra är inte den bästa för en så bred och tung transport, men tydligen det bästa som återstod. Sedan sträckan mallats, och tillstånd och bevakningsfrågorna klarats av fick man börja flytta ledningsstolpar, fälla träd och spränga undan besvärande stenpartier, fylla gropar i vägen, anlägga några mötesplatser etc. Vid framkomsten till Hallstahammar hade man ett problem att tackla, och det var den dåvarande viadukten över järnvägen. Den var inte identisk med dagens betongviadukt, utan en balkbro, 22 meter lång och belägen ungefär där Bultens Östra Lagret nu finns, helt nära Bultlokalen. Viadukten mynnade ut på nuvarande Rotevägen. Den måste, som framgår av artikeln i Tunga Magasinet, förstärkas med spänger av 3" plank. Dessutom måste transportvagnen med sin last dras med wire över viadukten. Detta för att lasten och de tunga dragbilarna fick inte samtidigt befinna sig på brobalkarna. Därmed var den besvärligaste sträckan avklarad. **"I Hallstahammar togs en välbehövlig vilo- och matrast"**. Vägen Hallstahammar-Västerås var betydligt enklare att klara, och avverkades utan svårighet.

Efter bearbetningen i Emausverkstaden var ringarnas vikter reducerade till ca 15 ton, men fortsatta transporten var för den skull inte så enkel. I Västerås djuphamn lastades de på båt och forslades till Hangö, där lastades de över på pråmar som bogserades utmed kusten och upp genom Saima Kanal till Villmanstrand. Där lastades ringarna om på järnvägsvagn, bara det ett stort företag. Vi får hålla i minnet att dagens stora mobilkrantar inte existerade då, inte i Sverige och än mindre i Finland. Sista etappen på räls fram till Imatra förväntades inte innebära några större svårigheter. Det sägs att foton togs under matuppehållet i Hallstahammars centrum, någon som vet var något eller några av dessa finns?

Malte Eriksson

RAPPORT FRÅN ARBETSAMS MUSEIDAGAR 22 – 24 APRIL 2005

FREDAGEN BÖRJADE KL 4, då vi steg upp för att åka till Jäder och träffa de trevliga killarna från Vägverkets museum Pylonen som lät oss åka med i deras minibuss. Väl framme i Värnamo vid 10-tiden var det bara att stiga på en av bussarna som skulle köra runt oss närmare 100 deltagare till traktens museer.

Första dagens tema var **småföretagaranda**, ursprunget till småindustrin, det som vi kallar Gnosjöanda.

Vi började vid Töllstorps industrimuseum i Gnosjö kommun. Hembygdsföreningen har gjort området till ett friluftsmuseum och med en kunnig guide som lotsade runt oss längs Töllstorpsån fick vi uppleva hur de bearbetade metalltråd med vattenkraftens hjälp. Det låg tätt med små fabriker vid ån under 1800-talet och det finns fortfarande många vattenhjuldrivna hammare, tråddragerier och en kvarn kvar. Man har tillverkat vispar, hårnålar, musfällor, säkerhetsnålar, kakformar, siktar, höns-glasögon. Verksamheten var i gång till 1960-talet då den lades ned och kommunen köpte området.

Där fick vi kaffe med lunsar, småländska kringlor bakade på deras eget stenmalda mjöl.

Sedan gick bussarna till Gisleparken i Gislaved där kommunen bjöd på lunch.

Eftermiddagen började i Gislaveds industrimuseum. Det visar framför allt läder- gummi- och plastindustrins historia. Idag är plasten den mest expansiva industrin i Gislaved men de flesta av oss förknippar väl Gislaved med däcktillverkning. Den tillverkningen startade 1904 med cykeldäck och avslutades 2002. I början av 1900-talet var tillverkning av gummiskor, galoscher och gummistövlar betydande.

Bussarna körde oss vidare till Hylténs industrimuseum i Gnosjö. Det är en komplett bevarad metallfabrik från första halvan av 1900-talet. Man tillverkade båtdetaljer och mässingsdelar till brandförsvaret.

Väl tillbaka på hotellet i Värnamo hade vi en timme på oss att byta om till middagen innan bussarna tog oss till middag på hemlig plats. Det visade sig vara på High Chaparral där vi fick en stor grillbuffé på Gnosjö kommuns bekostnad. Big Bengt himself kom och pratade med oss och visade sina enorma samlingar av allt ifrån veteranbilar till husgeråd. Klockan var närmare midnatt när vi

Kanalmuseet Skantzen är med i **ArbetSam**, Arbetlivsmuseernas Samarbetsråd, vars övergripande mål är att stötta arbetslivsmuseerna och ge dem de verktyg som behövs för att göra ett bra arbete.

Samarbetsrådet är en ideell förening vars ändamål är att utifrån ett underifrånperspektiv främja utveckla bevarandet och gestaltandet av industrisamhällets framväxt och kulturarv. I denna uppgift ingår att verka för en helhetssyn där arbetsliv, teknik, produktionsprocesser, sociala förhållanden, folkbildning, kultur, fackligt och politiskt arbete tydliggörs. I centrum står arbetsplatser och andra historiska miljöer med anknytning till arbetet.

ArbetSam skall arbeta för:

- Att arbeta för att stärka arbetslivsmuseernas identitet.
- Att skapa ett kontaktnät mellan medlemmarna.
- Att samordna arbetet i gemensamma frågor.
- Att sprida kännedom om arbetslivsmuseernas verksamhet.
- Att fördjupa kunskapen om det förgångna för ökad beredskap inför framtidsfrågorna.

Se mer på www.arbetsam.com

kom tillbaka till hotellet så det blev en lång och intensiv dag för oss.

Lördagens tema var *Småländska järnbruk* och på eftermiddagen var det *årsmöte* för ArbetSam.

Efter en stadig hotellfrukost åkte vi till Kulturarv Marieholm där vi som första punkt blev bjudna på kaffe med ostkaka, sylt och grädde! Kulturarv Marieholm hade en mycket entusiastisk projektledare som informerade oss hur lokalbefolkningen, kommunen och länsstyrelsen tillsammans blåser liv i det avsonnade brukssamhället. Marieholm var det sista järnbruket som startades i Småland. Bruket byggdes runt dammar vid Skärvån och för att frakta produkterna byggdes en nästan milslång kanal, då nådde man järnvägen vid Hillerstorps station. Jordbruksredskap blev brukets specialitet. Sedan fortsatte man med plastbåtar men fick svårigheter och industrin lades ned i slutet av 70-talet.

Vi fortsatte till Åminne bruksmuseum. Det låg vackert vid sjön Vidöstern och det var med malm ifrån sjön man tillverkade träkolstackjärn. I Småland har myr- och sjömalmen varit dominerande. I en utställning fick se hur

mödosamt det var att ta upp malm ifrån sjöbotten, det gjorde man med handkraft både sommar och vinter. Där fanns en nyrestaurerad stor kollada och en välbevarad masugn. Vi fick lunch där som bestod av småländska isterband.

Så var det dags för årsmötesförhandlingar och fika i en lokal i Värnamo. Det måste erkännas att det var en hel del huvuden som nickade till ibland, vårt program var ju intensivt.

Efter själva förhandlingarna fick vi litet information om hur man kan göra sin egen hemsida, historiska museet hjälper till genom sin hemsida om vi vill ha support.

Annika Blixt från Jönköpings museum pratade om hur vi kan utveckla kulturturismen. Det var mest en fråga om att knyta kontakter och idka samarbete med t.ex. turism, kurser, festivaler o.s.v. På kvällen bjöd Värnamo kommun på middag på hotellet.

Söndag morgon checkade vi ut från hotellet innan vi for till Verner i Ryds lantbruksmuseum. Dagens tema var *Industrialismens stötspelare*.

Verner i Ryd var ett riktigt original som byggt sig ett eget lantbruksmuseum med egenhändigt ihopsamlade och renoverade lantbruksmaskiner med tillbehör. Hans guidning var hela behållningen, för maskinerna var för hårt renoverade och målade i skarpa färger. Han var en genuin smålänning och givetvis blev vi också bjudna på ostkaka till kaffet.

Nästa stopp blev i Vrigstad där vi först fick lunch i värdshuset och sedan fick besöka bankhuset som numera är museum och visar deras finanshistoria. På övervåningen steg vi in i ett borgarhem där tiden stått stilla, möblerna har stått på samma plats sedan 1898. Tyvärr hade vi kort om tid där så vi såg lägenheten som hastigast men den var mycket fint bevarad.

Sista anhalten var vid Ohs bruks museijärnväg. Ohsabanan ägs och drivs av en ideell förening och består av lokstallar, cafe, pickniconråde och andra byggnader. De jobbar mycket ut mot skolorna och har en dag i maj då de kör igång ångloken och bjuder in skolor och förskolor. Man kör också ångloken enligt tidtabell i juli och augusti för allmänheten.

Sedan skildes våra vägar, vi tog minibussen till Jäder. Det blev sen söndagkväll innan vi kom hem. Men vi hade haft en mycket trevlig resa som vi är glada att vi fick åka på. Det är mycket att komma ihåg från museerna och deras gästfria värdar. Men ett annat bestående intryck är alla sönderblåsta skogar vi sett. Det

var tråkigt att se stormen Gudruns härjningar, det var värre att se det på riktigt än på TV.

Få se om ArbetSams nästa årsmöte blir i Mälardalsregionen, det var förslag på det. I så fall kanske vi kan bli medarrangör. Vad tror SBH om det?

Antecknat av

Gunnel Ekvall

KARL EMIL FRÅN VALSTALUND BLEV AMERIKAS DÖDERHULTARE

Karl Emil Andersson från Valstalund blev i mitten av 1920-talet Amerikas svar på Döderhultarn. Med sina träffsäkra trägubbar gjorde han stor succé sedan han emigrerat 1923.

KARL EMIL ANDERSSON FÖDS den 13 juni 1894 i Tibble, Berg. Hans föräldrar är arrendatorn Karl Johan Andersson och Emma Kristina Olsson från Munktorp. Men Karl Johan saknar fallenhet för bondeyrket och tvingas ständigt byta ner sig tills familjen hamnat på en tillräckligt liten gård som han kan sköta, sägs det. "Det gick bara utför" ska en bror till Karl Emil ha sagt.

Hans äldre systrar Elin, Hulda och Edla föds i Himmelsberga, Torpa. Yngre brodern Erik föds liksom Karl Emil i Berg, medan Oskar kommer till världen i Sura och minsta bröderna Bror och Ernst i Valstalund. Där bor familjen från omkring sekelskiftet 1900 i ett hus som i dag disponeras av brukshundsklubben. Intill låg en ladugård, en lada och ett soldattorp som alla är borta i dag.

Hulda dör redan som barn medan Edla, Erik och Ernst dör som unga vuxna av tuberkulos. Familjen har det tufft och Karl Emils mor uppges på 1920- och 1930-talen vara lantbruksarbetare, troligen på Valsta. Normalt jobbar ju en bondehustru på egna gården, men den är för liten för att kunna bärga alla.

Därför kan det tyckas märkligt att Karl Emil kan utveckla sina artistiska anlag, inte minst med tanke på att han är äldste sonen som normalt förväntas ta över gården.

I vilket fall som helst börjar han snida träfigurer i tioårsåldern och upptäcks av Västerås-målaren Gunnar Pers. Hos denne får han konstnärlig skolning och den unge snidarens alster visas upp i läntidningen, där målarens bror är chef.

Vilka motiv Karl Emil snidar är inte känt, men man får väl utgå ifrån att det rör sig om människor och djur med inspiration från de närmaste omgivningarna. Redan från början får han beröm för sin förmåga att på pricken fånga människornas och djurens karaktär.

"Sådant tidsfördriv är bättre än kortspel och andra skrala nöjen", skriver läntidningen när han första gången presenteras för läsekretsen. Hans gubbar ställs ut i Sjöbergs bokhandel, meddelar tidningen.

Karl Emil fortsätter att snida gubbar medan han jobbar först i skogen och sedan som byggnadssnickare. 1922 ordnar VLT en tävling som han vinner med gruppen "Begravning i finnbygden". Våren därpå ställer han upp i en stor rikstävling där ett hundratal snidare deltar. Tvåa kommer Nygårds Emil Jansson från Orsa, som emigrerar och blir Amerikas mest kände träsnidare under namnet Emil Janel. Men vinner gör Karl Emil Andersson från Svedvi.

Juryns ordförande är Hasse Z, den legendariske redaktören för humorbladet Söndags-Nisse/Strix. Det var han som 1909 upptäckte Döderhultarn och gjorde honom känd. I kölvattnet har en störtflod av träsnidare dykt upp. Hasse Z skriver senare om tävlingen:

"Arbetet blev lätt. Där fanns icke mycket att prisbelöna, icke många som skurit med egen kniv. De allra flesta hade lånat Döderhultarns och den låg inte riktigt bra i vilken hand som helst. Jag tror vi gävo priset till en ung konstnär från Västerås, som skurit en

dansös i järnek. Han var ingen efterapare till Döderhultarn. Han hade sin egen stil”.

Omedelbart efter tävlingen lämnar Karl Emil in en anmälan om att emigrera till Amerika. Han far över hösten 1923 och bosätter sig i New York. Efter sju månader flyttar han till Jamestown i delstatens sydvästra hörn. Där får han genast stor uppmärksamhet.

”Carl Anderson har en skarp blick för det komiska. Det är naturligtvis i Döderhultarns skola han gått – dock är Andersons konst snarare en utveckling af den ursprungliga döderhultska än en efterbildning af densamma”, skriver Hans Alin i Svenska Tribunen-Nyheter 1924.

Även lokalpressen ger honom beröm:

”Detta är en av de mest kraftfulla återupplivningar av gammal folkkonst som vi sett på år och dag”, skriver Daily News och jämför med Döderhultarn

”Men det är intressant att notera att Anderson har valt sina motiv från amerikansk och inte svensk vardag”.

Snidaren börjar nu kalla sig för Carl Anderson Hallstahammar. Snart nöjer han sig dock med Carl Hallsthammar, där alltså ett ”a” strukits. Artistnamnet med hyllningen till hemorten håller han fast vid, trots att det måste vara komplett omöjligt för en amerikan att uttala eller stava det rätt.

Även hemma i Sverige blir han omskriven. Tidningen Hvar 8 dag skriver att han ”väckt fullkomlig sensation”. VLT följer förstås hans snabba karriär. Han deltar i ett flertal utställningar varje år och vinner nästan alltid pris.

1927 flyttar han till Chicago och vinner där både första pris och museets pris på 500 dollar vid Svenska klubbens utställning.

1929 till 1931 studerar han konst och tar en akademisk examen. Ett par år senare öppnar han sin egen studio, The Hallsthammar Academy, och ger lektioner i träsnideri.

Det är nu i början av 30-talet han står på höjden av sin karriär. 1930 gör han en liten träfigur av baseballspelaren Babe Ruth och överlämnar den personligen i samband med en större match. Westernhjälten Will Rogers är en av många andra kändisar som vill ha sitt porträtt i trä.

I en konståvling som ordnas i samband med olympiska spelen i Los Angeles 1932 belönas han med ett hedersomnämmande. Ett museum köper hans kanske mest kända verk, ”Spirit of the West”, med en cowboy som

kastas upp i luften av en vilt krumbuktande häst.

Året därpå får han sitt största uppdrag, då General Motors låter honom och målaren Axel Linus utforma företagets monter till världsutställningen i Chicago. Carl Hallsthammar gör sex grupper med människor i naturlig storlek, var och en karvad ur en stock på 400 kilo.

Om all uppståndelse underrättas släkten hemma i Svedvi de första 10 åren, men sedan blir det allt glesare mellan breven. Depressionen och ett krig kommer emellan, samtidigt som det gnisslar i äktenskapet. De sista rapporterna lämnar hustrun Märta vid två besök i hemlandet, 1936 och 1938, då hon även har med sig sonen Carl Olof. Sedan dröjer det 30 år innan kontakten återknyts.

Affärens går bra, berättar Märta i en stor artikel i läntidningen 1936:

”Träskulpturer ha god efterfrågan i Amerika och betalas för övrigt bra. Det är ej endast museer, universitet och skolor som köpa hans arbeten utan även bland privatpersoner äro de efterfrågade”.

Men tiderna förändras. Efter depressionen skiljer sig Carl Hallsthammar i början av kriget och gifter om sig med en engelska vid namn Alexandra. De får tillsammans barnen Fredrik, Maria och Erik.

Efter kriget blir Carl Hallsthammar alltmer industriell formgivare, till att börja med åt det stora skivbolaget RCA. Bland annat gör han 1947 skulpturer av den lilla hunden framför grammofontratten, ”Husbondens röst”, som ägs av RCA och fyller 50 år.

När släkten åter får kontakt med honom 1966 har han sedan ett antal år främst arbetat åt leksaksindustrin. Uppgiften där är att snida förlagor till figurer som sedan gjuts i plast i Korea eller Hongkong. Till exempel utformar han de små plastsoldater som i början av 60-talet ersätter de gamla tennsoldaterna.

Han gör också prydnadsfigurer i gips och keramik, men trappar ner när åldern börjar göra sig påmind. I slutet av 60-talet flyttar han till Los Angeles, där alla barnen bor.

1970 opereras Carl för starr och två år senare dör hustrun Alexandra. Carl gifter då om sig med Märta, som är sjuk och dör bara två år senare. Han vill att hon och i sinom tid även han ska begravas på Svedvi kyrkogård, men barnen säger ifrån. Karl Emil Andersson återvänder aldrig till Sverige, inte en enda gång.

”Sångarbröder” –Carls kanske mest uppskattade verk i Amerika.

Hösten 1975 rånas han brutalt av ett gäng, men kämpar emot trots att han är över 80 år. Han får en bruten arm, blir blind på ett öga och ”stendöv” på ena örat.

Kanske repar han sig aldrig riktigt, för den 12 februari 1977 dör Carl Hallsthammar i en hjärtattack.

Märkligt nog är han helt okänd i såväl samlar- som museikretsar här hemma. Att han aldrig uppmärksammats kan bero på att figurerna fick ganska liten spridning i Sverige. Hans gubbar finns i privat ägo och nog tycker man att de förtjänar att visas upp i en utställning, varför inte av Västerås Konstförening?

Det är det minsta man kan göra för honom, ”en Swede, beslutsam att skapa ett namn för den Anderssonska triben” som han skriver på sin svengelska i ett av breven hem.

Mats Karlsson

Mats Karlsson är uppväxt i Hallsta och journalist på tidningen Land Lantbruk.

Källor: Intervjuer med släktingar till Karl Emil Andersson, brev i familjens ägo, artiklar från svenska och amerikanska tidningar.

Har du en trägubbe av Karl Emil? Han använde signaturen KA, oftast utan årtal, på sina svenska gubbar. De amerikanska bar signaturen CH.

Känns det bekant? Hör av dig till Mats Karlsson på 08-655 80 69 eller mats_k@hem.utfors.se.

BERG –EN BYGD I FÖRVANDLING

VID MOGEN ÅLDER blickar man bakåt i tiden, med en oviss framtid. Uppväxt i en by på landet där det fanns många lekkamrater och en fin natur. Så kom dagen när tre av barnen skulle börja första klass i kyrkskolan. **Bobackens skola**, som tidigare varit i bruk, blev nedlagd året före. Med en insatt skolbil från Hällsta åkte yngre och äldre elever till skolan. Ofta när vi kom fram möttes vi av burop om att vi åkte i kalvbur.

Efter några veckor på höstterminen utbröt världskriget. I radion gavs rapporter om krigets fasor. Så efter ett år upphörde skolskjutsen, på grund av bensinbrist, och cyklarna blev nu transportmedel (med böcker och matsäcks-påse). **Bergs skola** var en B-skola med två klasser i varje skolsal. **Britta Jonsson** undervisade i första och andra klass, **Karin Ljungkvist** hade hand om trean och fyran. **Torsten Ljungkvist** tog hand om femman och sexan, han uppehöll också kantorstjänsten. Vanligt med skolkantorstjänster i socknarna. Undervisningen skedde med ordning och reda på den tiden, men världskriget präglade både vardag och skoltid. Det inrättades insamlingar till Finlands barn. Min uppgift var att gå med insamlingslista av pengar i Hällsta by och Uppsala gård. Den 7 maj 1945 tog kriget slut och vi skolbarn samlades runt flaggstängen på skolgården där **Anders Smed**, som var präst i Berg, medverkade. Vi hissade vår svenska flagga för fred och frihet.

Skoltiden skulle vara över för oss sjätteklassare då ett meddelande kom från Skolöverstyrelsen att på försök inrätta ett sjunde läsår, så blev fallet och ett år till i skolan.

Konfirmation pingsten 1946 med förhör i kristendom på lördagen och nattvardsgång på söndagen.

Ungdomstiden stod för dörren, de flesta anslöt sig i ungdomsförbund och föreningsliv på fritiden. Bulten-Kanthal sökte arbetskraft efter krigsslutet, som gav många arbetstillfällen, det gjorde att en arbetarbuss insattes för bygden, och den blev välbesatt. Många ungdomar stannade hemma på gårdarna och hjälpte till i jordbrukets alla olika sysslor, men det var inte bara arbete som gällde, vi använde fritiden till fester och samvaro. I **godtemplarlokalen** i Förunda samlades mycket folk i olika sammanhang. Man minns 4:e dag-julfesterna där bygdens alla folk samlades för lek och dans. Sommartradition med logdans hos bröderna

Andersson i Förunda med många danslystna från trakten. Minns 1944 då **Gunder Hugg** slog världsrekord i Amerika. Dansen avbröts klockan 23:00 för samling i trädgården med radioutsändning genom köksfönstret. Efteråt kan man undra om det fanns några blommor kvar i rabatterna när ett par hundra personer trängdes vid högtalaren.

50- och 60-talet var ett uppsving för industri och jordbruk. Mekaniseringen slog igenom i jordbruket med traktorer och skördetröskor som förvandlade vardagen. Det var en stark djurhållning i byarna, tre mjölkbilar fraktade mjölken till Köping och Surahammar. **Svennby mejeri** blev nedlagt i början av 40-talet. Mejeristen hade ett gott anseende, Eriksson i Nogsta, Odensvi berättade att de körde mjölk från Odensvi till Svennby mejeri för merbetalning med två öre litern.

Affärerna var två stycken i Berg. Hällsta och Vallberga bybor handlade också i Hammarbackens diversehandel. **Konsum** var den största affären, som också hade bensinförsäljning och fodermedel till djuren, **Pettersborgs handel** var samlingsplatsen för boende i norra roten (som den kallades).

Två **taxirörelser** har varit i tjänst, en i Karlberg och en i Svennby. Det fanns en **sadelmakare** i Förunda, en **smed** i Hällsta och en **telefonstation** i Svennby som bidrog med service i bygden.

1950 var det åter dags med indragning av en skola. Det var **Björso skola** som upphörde. Kommunen sålde sedan skolan till kyrkan och nu blev där en samlingsplats för ”övre roten”.

Folkrörelseandan slog igenom i Berg på 1800-talet. Missionsförbundet byggde **Betania-kapellet**, Baptisterna byggde **Sion-kapellet** och nykterhetsföreningen godtemplarlokal, den bildades 1891. 1923 var det invigning av lokal nummer två, den gamla lokalen var för liten och trång. Så kom ödesnatten, den 6 januari 1970, då den stora lokalen brann ned till grunden. För många har där varit ett andra hem, och som så många sagt ”där har vi haft så roligt”. Många sömnlösa nätter blev det – skulle det byggas upp en ny lokal? Hade IOGT skyldighet att hålla lokal för bygden? Under tiden fördes signaler att kyrkskolan skall läggas ned i framtiden, då skulle kommunalrummet försvinna som samlingslokal. Efter många turer med försäkringsbolag med flera fattades beslut att flytta lokalbygget. Kyrkan upplät mark och den 3 mars 1973 invigdes lokal nummer tre och namnet blev ”**Bergs-**

gården”. Lokalen utnyttjas också för kyrkans verksamhet som församlingsgård. Besöksantalet är uppe i cirka 90 000 genom åren.

Övriga samlingsplatser i bygden är **Bergs Folkets Hus** i Berga, **Bergvallen** i Norrby, där NIK har aktiviteter för ungdomar och äldre spelare, och Sion-kapellet i Ängberga som utnyttjas av Baptisterna i Näs. Björso skola har övertagits av Svedvi-Berg hembygdsförening. **Bergs kyrka** är samlingsplats för gudstjänster, sång- och musikafnarn och förrättningar. Klockargården och Prästgården är i privat ägo. Berg upphör som egen församling vid nyår 2006 –sammanslagning med Hallstahammars församling. Bygden förvandlas, affärerna är nedlagda, kyrkskolan nedlades 1985 och är nu bostad.

Jordbruket är i förvandling. Två mjölkbesättningar är aktiva, nötköttsbesättningar finns några fler, annars är det hästar som det finns gott om, för fritid.

En fördel med Berg är att avstånden till Hallstahammar, Kolbäck, Köping och Västerås är korta, dagens arbetstagare får finna sig i att pendla för sin utkomst. Men naturen rår ingen på, en skogs promenad eller ett sädesfält är upplyftande för själen och sinnet.

Minnesanteckningar av

Lennart Svenberg

NOTISER

NY I STYRELSEN vid årsmötet 2005 blev Anders H Pers, förutvarande huvudredaktör för Vestmanlands Läns Tidning, bosatt i Fjällsta. Hans spalt ”Kallskuret” kan läsas i VLT på lördagar. Anders innehar posten som vice ordförande och kommer även att ingå i Skantzen-Tidningens redaktion.

* * *

MEDLEMSKÄTEN, som skickades ut i samband med förra numret av tidningen och kallelsen till årsmötet besvarades av cirka 100 medlemmar. Vi håller på att sammanställa resultatet. Har ni den kvar så är det inte för sent att skicka –eller lämna– in den.

* * *

UNDER KULTURVECKORNA i Hallstahammar 22 oktober till 6 november medverkar hembygdsföreningen vid flera arrangemang. För utförligare information –se separata programblad. Detta händer på Skantzen:

Måndag 24/10 kl. 18:00 *Invigning i ljusets tecken* med kulturskolans elever. Kaffeservering.

I bagarstugan anordnas tillsammans med teatergruppen ”Under balkongen”:

Torsdag 27/10 kl. 17:00 *Sagostund i brasans sken* för barn i åldrarna 5-7 år.

Onsdag 2/11 kl. 16:00 *Sagostund i brasans sken* för barn i åldrarna 5-7 år.

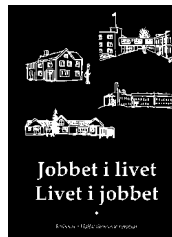
Kl. 18:00 *Berättelser, fabler och skrönor för alla åldrar*.

Tillsammans med Läns museet anordnar vi, liksom förra året, även ett par *kulturvandringar*, Skantzen-Trångfors och Trångfors-Westman-naArvet.

* * *

GAMMALDAGS JUL äger rum söndag den 4/12. Traditionellt program. Välkommen!

Ny bok!

Jobbet i livet – Livet i jobbet *Kvinnor i Hallstahammar berättar*

...har skrivits av sex kvinnor som ingår i den synnerligen aktiva skrivarklubben inom Svedvi-Berg Hembygdsförening.

Den här boken består av elva roliga, färgstarka och gripande berättelser. De skildrar författarnas egna, men också äldre kvinnors yrkesliv. Tillsammans ger de en mångsidig och klargörande inblick i den värld som mötte förväntansfulla unga kvinnor på väg ut i yrkeslivet för runt ett halvsekel och ännu längre sedan.

För yngre läsare är denna rikt illustrerade bok fantasieggande läsning. Bland de äldre väcker den igenkännandets glädje.

Medverkande: Margaretha Juhlin, Eivor Jansson, Marianne Elofson, Birgit Jonsson, Berit Bergman och Birgitta Lunde.

Pris: 100:-

Allt överskott från bokförsäljningen går oavkortat till hembygdsföreningen.

**Finns att köpa på Biblioteket, Bokhandeln
–och Skantzen förstas!**

